TOLUNAY, A., 1991., Orman Köylerinde Tipik Arazi kullanımı, Orman Mühendisliği Dergisi, Kasım 1991, Yıl: 28, Sayı: 11, Ankara, Türkiye.

Orman Köylerinde Tipik Arazi Kullanımı

Ahmet TOLUNAY*

Ülkemizde İNSAN ile ORMAN, hangi ölçüt ve sınırlarda, karşılıklı olarak etkileşim içerisinde bulunuyor? İnsanlarımızın ormana ve orman alanlarına yönelik kullanımı ile bu kullanımın zaman ve mekân açısından gelişimi ve seyri ne şekilde oluyor? Ormanlara ve orman alanlarına yönelik kullanımın olumlu veya olumsuz yönleri var mıdır? Varsa ne şekildedir? Yanlış arazi kullanımının sınırları hangi boyuttadır? Yanlış arazi kullanımını bugünkü sınırlarında tutmak mümkün müdür?

Yukarıda sıralanan sorular, Türkiye ormancılığını kanayan bir yara görüntüsüne sokan, sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarından çıkarılmıştır. 8 milyonun üzerinde bir nüfusta 17 bin orman köyünde yaşayan insan kitlesinin, belki eğitim ve kültürel etkilerden yoksunluğundan dolayı farkına varamadıkları sorun o aşamaya vardı, bir gün gelip de artık kullanamayacakları bir metrekare toprak parçasını bile bulamadıkları an, "Niçin devlet bizimle işbirliği yapmadı?" dedirtecek, fakat iş işten geçmiş olacaktır. Aynı şekilde orman idaresi yetkilileri de, 1 ha dahi orman alanı kalmadığı zaman, aynı kelimeleri belki orman köylüsünün bakış açısından biraz farklı olarak dile getirecek, fakat "keşke" sözcüğü her iki insan grubu için benzer bir deyim olarak ifade edilecektir.

Bir taraftan orman idaresi, diğer taraftan orman köylüsü tarafından yoğun bir kullanıma sahip olan ormanlarımız yok olup gidiyor, günden güne eriyip giden, solgunlaşan ağır hasta bir insan gibi, çaresizlik içerisinde hazin sonunu bekliyor. Ormanlarımızın bu hazin sonunu görmeden önce yapılabilecek birşeyler vardır herhalde deyip de beklemek, ilgisizliğin en çarpıcı örneği olsa gerek... Yapılabilecek öyle çok şey var ki.. Gerçekten zor mu, ORMAN ile İNSAN arasındaki sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarını çözmek? Ve bununla birlikte gelen kadastro-mülkiyet sorunlarını kökünden yok etmek?

Ekonomide bir deyim vardır; "İnsan ihtiyaçları sınırsızdır. İnsan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetler ile bu mal ve hizmetlerin üretildiği kaynaklar kıttır". Görüldüğü gibi bir çelişki var bu deyimde. "İnsan ihtiyaçlarının sınırsızlığı, kaynakların kıtlığı". Sınırsız insan ihtiyaçlarını, kıt kaynaklarla karşılamak, her ekonominin en başta gelen sorunudur. İnsan ihtiyaçları, temel ihtiyaçlardan (barınma, beslenme vs) başlar, lüks ihtiyaçlara kadar giden bir yelpazede seyreder. Eğer herhangi bir insan veya toplum kesiti, en azından temel ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara ulaşamıyorsa, çaresizlik içerisinde, çevresinde yönelmek zorunda olduğu kaynakları araştıracak, yasal olmayan bir kullanım sözkonusu olsa bile o kaynağı kullanım yolunu seçecektir. Bu kullanım doğal olmasa bile veya herhangi bir kullanım hakkı sözkonusu olmasa bile, bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

Orman içi veya kenarında, köy-kasaba şeklindeki yerleşim birimlerinde yaşayan insanlar açısından konu değerlendirilecek olursa, genel ekonomiden alıntı şeklinde yapılan bu açıklama, örnek bir obje olarak gözlemlenmiş olacaktır. Orman köylüsü geçimini, en azından temel ihtiyaçlarını karşılamak için; hayvanlarını ormanda otlatmak, yapacak ve yakacak odun ihtiyacını ormandan karşılamak, ormanın bahşettiği meyve ve yiyecekleri ormandan toplamak zorundadır. Eğer yeterli tarım arazisi yok ise, açmacılık yaparak, tarım arazisi temin etmek zorundadır. Orman köylüsünün bu yaptıkları doğru mudur? Hayır... Bu davranışları ile orman köylüsü, ormanı yok etmektedir, bitirmektedir. Zaten Orman Kanunları da bu tür yönelişleri suç saymış, müeyyidelerle bu tür davranışları yasaklamıştır. 6831 sayılı Orman Kanunu açılıp, bir göz atılırsa, konu ile ilgili suç ve ceza maddeleri rahatlıkla görülebilir. Mevcut kanunlar gereğince, orman idaresi mensupları, orman köylüsünün bu tür ormanı yıkıcı ve yok edici davranışları tespit etmek, suç zabıtı ile tespit etmek ve adli mercilere vermek zorundadır. Bu noktada orman idaresi ile orman köylüsü karşı karşıya gelmekte, arada ise ormanlar ile orman alanları kalmaktadır. *Orman köylerinde yaşayan insanların bir yıllık temel ihtiyaçlarını karşılayacak üretim, üretim yılı sonunda gerçekleşmiyorsa, ya kaynaklar veya kaynak dağılımı yetersizdir, ya da mevcut üretim dalları yeterli verimi ve geliri sağlayamıyor demektir.* Altı çizilerek yapılan bu tespiti detaylı bir şekilde açmak gerekir. Orman köylerindeki mevcut kaynakları, bu kaynakların çeşitli üretim alanlarına yanlış veya doğru dağılımını, bu dağılımlara göre üretim alanlarının sağladığı gelirleri açarken; bazı kriterler ve ölçütler temel alınmak zorundadır. İşte burada yapılacak açıklamalarda yerleşim birimi olarak KÖY, alan olarak KÖY MÜLKİ HUDUTLARI temel alınmıştır.

Herhangi bir orman köyü (Karadeniz orman köyü, Ege-Akdeniz orman köyü veya Doğu-Güneydoğu Anadolu orman köyü gibi) arazi kullanımı ve kırsal uğraşı düzenleri açısından gözlemlendiğinde, üç farklı arazi kullanımının belirgin bir şekilde kendisini gösterdiğinin farkına varabiliriz. Şekil 1'de herhangi bir orman köyündeki arazi kullanımının, köy merkezinden başlayarak köy mülki hudutları sınırına kadar dağılımı, şematik olarak verilmiştir. Şemadan da görüleceği üzere, bir orman köyü temel alındığında, köy mülki hudutları içerisinde üç kullanım alanı bulunmaktadır. Bu kullanım alanları İNSAN-ORMAN-TOPRAK üçlüsünün karşılıklı etkileşimi ile oluşmuştur. ORMANA ve gerekse TOPRAĞA ekonomik amaçlar için doğrudan doğruya müdahalede ve etkide bulunabilecek tek varlıktır.

Orman köylerinde belki keskin sınırlarda değil de, bazı özellikleri ve nitelikleri gereği ayrıma tabi tutulan bu üç

(*) Batı Karadeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü - BOLU.

alanın kullanım detayı her alanın kendine özgü göstergeleriyle, aşağıda ayrı başlıklar halinde yapılmıştır.

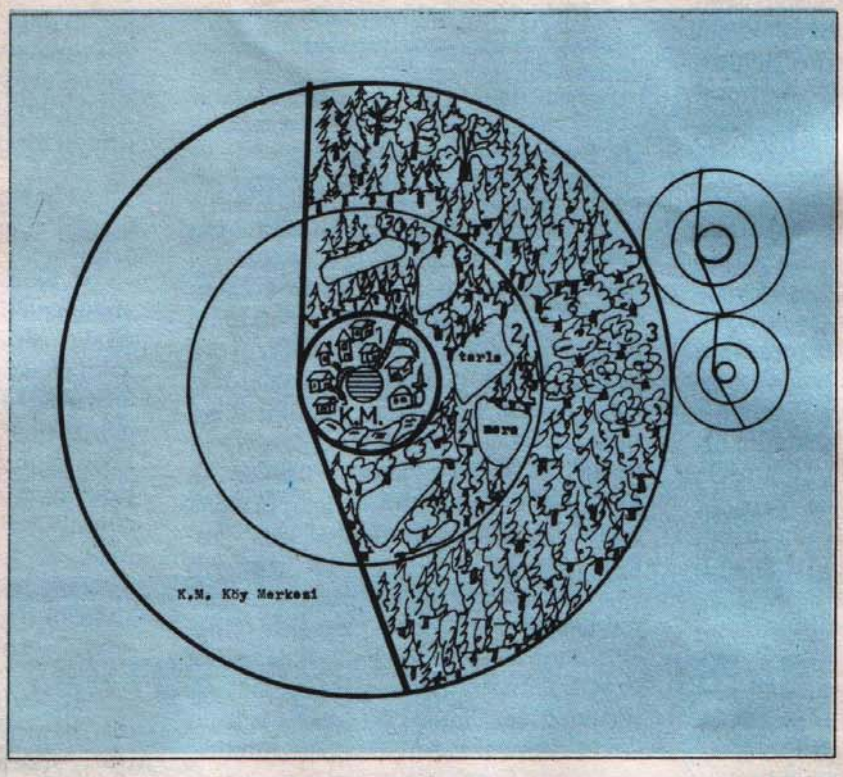
I. Kullanım Alanı (İskân, Küçük Bahçe Tarımı, Ahır Hayvancılığı)

Bu kullanım alanı orman köylerinde yaşayan insanların en çok zamanlarını harcadıkları alan olup, içerisinde insanların temel ihtiyaçlarını karşıladıkları yapılar ile (ev, konut, vs) bazı kırsal uğraşı düzenlerini gerçekleştirdikleri (ahır, samanlık, odunluk vs) tesisler bulunmaktadır. Bu yapı ve tesisler, orman köyü içerisinde yaşayan insanların tek tek kendi mülkiyetlerinde olup, şahsi kullanımla kendilerini göstermektedir. Öte yandan, yine bu kullanım alanı içerisinde, tüm köy halkının ortak kullanımına konu olan yapılar (cami, köy konağı vs) bulunmaktadır ki, mülkiyet olarak köy tüzel kişiliğine aittir. Genelde I. kullanım alanında, iskân olarak kullanım ağırlık taşımasına rağmen, bazı kırsal uğraşı düzenlerine (küçük bahçe tarımı, ahır hayvancılığı, halıcılık gibi küçük el sanatları vs) mekân teşkil etmesi, bu alanın yoğun bir kullanıma sahne olduğunu göstermektedir.

İdeal bir varsayımla, orman köyündeki herhangi bir ailenin konut; ahır, samanlık ve odunluk gibi yapı tesislerine sahip olduğunu düşünelim. Bu şekildeki yapılara sahip bir orman köylüsü, belki estetikten yoksun bir şekilde yaptığı bu yapılarda, gündelik yaşantısının büyük bir kısmını harcamaktadır. Yapıların düzenliliği değil; kullanımın basitliği önemlidir. Bu düşüncelerden hareket eden orman köylüsü, kendisine özgü bir mekân dağılımı ile bu yapıların içerisinde, uğraşısını sürdürmektedir.

Köy merkezi olarak tanımlanabilecek yerleşim alanı içerisinde orman köylüsü, genelde küçük bahçe tarımı ve ahır hayvancılığı yapmaktadır. Küçük bahçe tarımında amaç; çoğunlukla kendi ihtiyacını karşılamak için sebze ve meyve yetiştirmektir. Küçük bahçe tarımı için kullanılan alanlar, alan itibariyle küçüktür ve ev, ahır, samanlık gibi yapıların hemen içinde veya yakınında bulunurlar. Yetiştirilen ürünler; baklagil ve sebze türü ürünlerdir. Orman köylüsü tarafından bizzat tüketilir veya üretim büyük olursa pazarda satışa da sunulur. Ahır hayvancılığı ise bu amaçla yapılmış bir binanın içerisinde, gerek endüstriyel yem ve gerekse yazın otlak veya tarla alanlarından toplanarak elde edilmiş ve kurutulmuş yem bitkileri ile yapılmaktadır. Elde edilen süt ve süt ürünleri hem köylü tarafından tüketilir, hem de pazarda satışa sunulur.

Şekil1. Orman Köylerinde Arazi Kullanımı

I. KULLANIM ALANI
İskan, küçük bahçe tarımı, ahır hayvancılığı
II. KULLANIM ALANI
Tarım, mera, bozuk orman alanları
III. KULLANIM ALANI
Henüz bozulmamış orman alanları

İskan, küçük bahçe tarımı, ahır hayvancılığı ve diğer uğraşlar için kullanıma konu olan I. KULLANIM ALANI köy merkezinden itibaren, hemen köy yerleşim sınırından başlayan tarım alanlarına doğru uzamaktadır. Buradaki tarım alanları, küçük bahçe tarımı yapılan alanlardan biraz farklıdır. Alan itibariyle büyük olup, sebze ve meyve ürünlerinden ziyade tahıl ve bazı endüstriyel tarım ürünü elde etmek için işletilebilmektedir.

Bu kullanım alanı için belirtilebilecek diğer hususlar; iskan alanlarının genelde düz veya eğimi az olan alanlarda seçildiği, köy yerleşim sınırından başlayan tarım alanlarının ise açmacılık suretiyle ormandan kazanılmış alanlar olduğudur. İleride açıklanacağı üzere bu alan II. kullanım alanının katkısı ile III. kullanım alanına doğru sürekli ilerlemekte ve genişlemektedir. Tarım yapılan alanlar, daha önce üzerinde orman örtüsü bulunan alanlar olup, orman köylüsü tarafından tarımsal amaçlar için kullanılmak maksadıyla, orman örtüsünün açmacılıkla yok edilmesi ile elde edilmiş alanlardır.

Belki bu alanlar ilk aşamada humus açısından zengin olan orman toprağı sayesinde, iyi tarımsal ürün vermiştir. Fakat daha sonraları toprak fakir düştüğünde tarımsal üretim kapasiteleri azalmış ve körelmiştir. Aynı şekilde orman örtüsünden yoksun kalan arazi yoğun bir aşınım ve taşınıma maruz kalmış, erozyon had safhaya ulaşmıştır. Sonuçta böyle bir arazide, ekonomik kazancı düşen orman köylüsü yeni alanlara doğru yönelişe geçmiştir. Bu yöneliş ise II. kullanım alanını ortaya çıkarmıştır.

II. Kullanım Alanı (Tarım, Mer'a, Bozuk Orman Alanları)

Daha önce açıklanan kullanım alanında da belirtildiği üzere, bu tür bir kullanım alanının ortaya çıkması, orman köylüsünün yeni tarım alanlarına ihtiyaç duyması nedeniyle oluşmuştur. Açmacılık suretiyle kazanılan alandaki tarımsal verimin düşmesi, artık o alanın bu amaçla kullanımını gereksiz kılmıştır. Orman köylüsü yeni alan bulmak zorundadır. Bu amaçla kullanabileceği alan fazla meyilli olmamalı, ayrıca üzerindeki orman örtüsünü kaldırmak için zorlukla karşılaşılmamalıdır. Orman köylüsü, tarımsal amaçla kullanmayı düşündüğü herhangi bir orman alanındaki orman örtüsünü kaldırmak için farklı yöntemler izlemektedir. Zaten I.

kullanım alanının hemen yakınında bulunan bu alanlardaki orman örtüsü, yapacak veya yakacak odun temin etmek maksadıyla peyderpey yok edilmiştir. Yasal olmayan bu kullanım, bir anda değil, yıllar yılı, belki her yıl tek bir ağacı kesmek suretiyle süregelmektedir. Bunu bir anda farketmek ve anlamak mümkün değildir. Ormanın yıkımı veya yok edilmesi bu noktada başlamaktadır. Yakacak ve yapacak odun temin etmek maksadıyla, yasal olmayan bir kullanımda yapısı bozulmaya başlayan meşcereler, yıllar geçtikçe bozuk olan orman örtüsünün, yok edilip ortadan kaldırılması o kadar zor olmadığı gibi, dikkat çekici de değildir. Belirtilmesi gerekli ayrı bir husus, tarımsal amaçla açma yapılacak alanın, gecekondu yapar gibi bir anda ortaya çıkmadığıdır. Belki önceleri $100m^2$ ile açılan alan ilerde genişleyecek, dekarlara hatta hektarlara ulaşacaktır. Bu alanın sahipliliğini üstlenmek için çeşitli yöntemler de izlenecektir. Çitle çevresi çevrilecek, zeytin veya meyve ağaçlarının fidanları dikilecektir. II. alanda yaşanılan bu senaryoyu daha fazla uzatmaya gerek yoktur. Orman köylüsünün orman alanları aleyhine, tarımsal amaçla kullanmayı düşünerek açma yaparak kazandığı veya kazanmaya çalıştığı yerlerde bu işlem, açıklanan şekilde olmakta ve devam etmektedir. Sonuç; düz arazilerin açmacılıkta kazanılmasından sonra, meyilli alanlarda kalmış bölük pörçük meşcereler, parça parça orman alanları... II. kullanım alanının en büyük ve en çarpıcı özelliği buradadır.

Ayrıca bu kullanım alanında, ekonomik amaç taşıyan diğer bir kullanım şeklini belirtmekte fayda vardır. Ağaç örtüsü yok edilmiş veya parça parça bölünmüş meşcereler içerisinde hayvan otlatmak suretiyle yararlanma, II. alanın diğer bir kullanım şeklidir. I. kullanım alanı içerisinde yer alan ve tarımsal amaçla kullanılan sahipli araziler genel otlatmaya kapalıdır. Bu sebeple hayvan sahipleri otlatma yapmak amacıyla, II. alanı yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar.

Bu alanın ormancılık açısından kullanımı (!) belirtilecek olursa; sosyo-ekonomik ormancılık problemleri nedeniyle, teknik bir ormancılık yapmak mümkün değildir. Ormancılıktan ziyade, büyük bir orman yıkımı vardır. Gençleştirme ve bakım çalışmaları yapılsa bile başarı şansı yoktur. Üretim amacı düşünülse bile, ağaç serveti ve niteliğinin bozukluğu nedeniyle bu işlemi yapmak da mümkün değildir. Kısacası sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarını çözmeden II. kullanım alanında ormancılık yapmak, kârdan çok zarar getirir.

II. kullanım alanının en büyük özelliği statik değil dinamik oluşudur. Yani bu alan sürekli hareket halindedir. III. kullanım alanına doğru sürekli bir gidiş yolu izlemekte, bu alandan orman örtüsünü bozarak ve yok ederek aldığı arazileri, I. kullanım alanına vermektedir. Türkiye'nin halihazırdaki göstergelerine göre bu olgu, bu şekilde devam etmektedir.

III. Kullanım Alanı (Henüz Bozulmamış Orman Alanları)

Üzerindeki orman örtüsünün insan etkileriyle bozulmadığı ve sadece ormancılık üretimi yapmak için kullanılan orman alanlarıdır. Bu alanlardaki meşcereler normal kuruluştadır veya normal kuruluşa yakındır. Hektardaki ağaç serveti ve miktarı, dağılım itibariyle çok fazla anormallikler göstermemektedir. Orman idaresi ormancılık üretimini gerçekleştirmek için, ormana çeşitli silvikültürel müdahalelerde bulunmakta, teknik ormancılık yapmaya çalışmaktadır. Ormanlar, köy yerleşim merkezinden belirli bir mesafede olması nedeniyle henüz insan baskılarından uzaktır. Sosyo-ekonomik ormancılık sorunları, bu alanda görülse bile istisnaî değer taşımaktadır. Tarımsal üretim, otlatma ve kaçak kesim gibi ormanı yok edici insan etkileri, II. kullanım alanındaki gibi bir yoğunlukta değildir. Bu nitelikteki alanlarda çalışan ormancı teknik eleman kadastro-mülkiyet sorunlarının azlığından dolayı, teknik ormancılık yapmak için zaman bulabilmektedir. Üretilen orman ürünleri düzenli bir şekilde, talep eden tüketicilere rahatlıkla sunulabilmektedir. Kısacası bu kullanım alanında "planlı, rasyonel ve teknik bir ormancılık" yapmak için hiçbir engel bulunmamaktadır. Fakat bu ormanlar tehlike altındadır. Zira II. kullanım alanı sürekli bir şekilde, I. kullanım alanının lehine, III. kullanım alanına doğru hareket etmektedir.

SONUÇ

Türkiye orman alanları azalmakta ve günden güne yok olmaktadır. Eğer bu azalma -yok olmanın sorumluluğunu orman köylerinde yaşayan insanlara yüklersek hem onlara haksızlık etmiş, hem de sorunları kördüğüm haline getirmiş oluruz.

Şablon gibi aynı olmasa da, Türkiye orman köylerindeki arazi kullanımının genel yapısı ile orman köylülerinin ormanlarımız ile ilişkisi, yukarıdaki yapılan açıklamalarla benzer nitelikler taşımaktadır.

Sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının boyutu kocaman bir dağ gibidir. Ve bu dağ; günler, aylar, yıllar geçtikçe büyümektedir. Çözüm için, gösterilen gayretlere yenilerinin eklenmesi gerekiyor ki, bu sosyo-ekonomik sorun dağı, ufuklu bir ova olsun...

O halde, orman köylerinde görülen bu üç kullanım şekline göre;

-I. Kullanım Alanında: Kırsal uğraşı düzenlerini geliştirmek ve yeni kırsal uğraşı düzenlerini orman köylerine sokmak, küçük bahçe tarımında üretimi artırmak, ahır hayvancılığında verimi geliştirmek, tarımsal amaçla kullanıma konu olmuş orman topraklarında agroforestry sistemlerini uygulayarak tarımsal üretimi artırma yollarını araştırmak, alt yapı hizmetleriyle (yol, su, elektrik, telefon vs) eğitim ve sağlık tesislerini (okul, sağlık ocağı vs) tam anlamıyla orman köylerine sokmak,

-II. Kullanım Alanında: Orman örtüsü tahrip görmüş alanlarda, ağroforestry sistemlerini uygulayarak tarımsal üretimle birlikte ormancılık üretimini yapmak, parçalanmış orman alanlarındaki ağaç serveti ve miktarını, çap ve kalite açısından artırarak, köylülerin yapacak ve yakacak odun gereksinimini karşılamak, bu alanda TOPLUM ORMANCILIĞINI uygulamaya koyabilmenin yollarını araştırmak, otlatma yapılan mer'a ve diğer alanlarda ot verimini ve kalitesini artırmak,

-III. Kullanım Alanında: Toplumumuzun bugünkü ve gelecekteki orman ürünleri talebini düzenli ve sürekli şekilde karşılayabilmek için ulusal ormancılık amaçlarından yola çıkarak, orman işletme amaçlarını işletme şefllikleri bazında belirlemek, uygulanması gerekli silvikültürel metotları eksiksiz uygulamak, kısacası PLANLI, RASYONEL ve TEKNİK ORMANCILIK yapmak zorundayız. ❑